

Məmmədli MƏMMƏDOV
AMK-nın “Milli musiqi alətlərinin
təkmilləşdirilməsi” elmi-tədqiqat
laboratoriyasının rəhbəri
Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7
e-mail: mMammadali@bk.ru

BƏRPA OLUNMUŞ ŞEDİRĞU

***Xülasə:** Məqalədə Orta əsrlərdə işlək vəziyyətdə olan, lakin sonralar unudulmuş və yalnız bizim dövrdə bərpa edilən qədim şedirğu musiqi alətindən bəhs olunur. Araşdırma alətin müfəssəl şəkildə təhlilini, həmçinin, onun quruluşu, tərkibi və parametrləri haqqında məlumat əhatə edir.*

***Açar sözlər:** Musiqi aləti, bərpa, şedirğu*

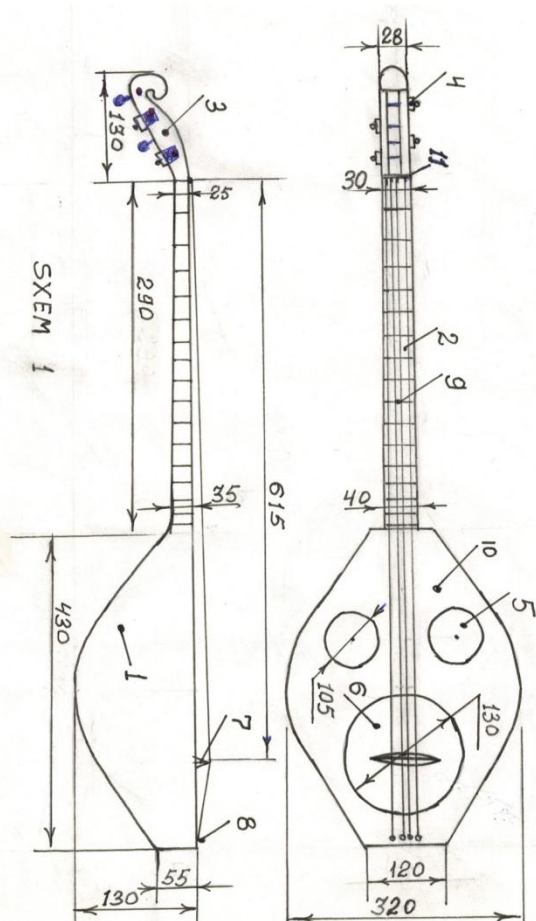
Qədim alətlərin bərpası işi çox vacib və aktual məsələlərdən biridir. Azərbaycan xalqı tarixən zəngin çalğı alətlərinə və məzmunlu milli-mədəni irsə malik olub. Müasir zamanda bu mədəni irsin dərinliklərinə nüfuz etmək, musiqi alətlərimizin geniş arealını tədqiq, bərpa etmək, təkmilləşdirmək “Milli musiqi alətlərinin təkmilləşdirilməsi” elmi-tədqiqat laboratoriyasının öhdəsinə düşür. Belə ki, bir çox alətlər elmi şəkildə araşdırılmış, laboratoriya şəraitində emalatxanada yenidən quraşdırılaraq tam bərpa edilmişdir. Bu alətlərdən biri də ud mənşəli, maraqlı görünüşü ilə seçilən şedirğu çalğı alətidir.

Şedirğu mizrabla ifa olunan, unudulmuş qədim Azərbaycan musiqi alətidir. Bu alət haqqında Əbdülqadir Marağalı (XIV-XV əsrlər) “Məqasidül-Əlhan” əsərinin “Musiqi alətləri və onların növləri” bölməsində məlumat vermişdir. Onun yazılarına istinad etsək, Orta əsrlərdə şedirğu uda bənzəmiş və dörd simdən, dörd aşıxdan ibarət olmuşdur [3, s.76].

Alət haqqında tədqiqatçı-etnoorqanoloq, musiqişünas-alim, sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, professorlar – S.Abdullayeva (1940-2017) və A.Nəcəfzadə öz əsərlərində geniş yazmışlar. Şedirğu hordofonlu çalğı alətləri sırasına daxildir və sonoristik tərzinə görə mizrabla səsləndirilən alətlər qismindəndir. Türk dünyasına bu alət Çində yaşayan türkdilli uyğurlar tərəfindən gətirilmişdir [4, s.173].

Alətin adından da görünür ki, bu alətdə sürətli oyun havaları və xalq mahnıları ifa edilmişdir. Şedirğu eyni zamanda yüksək səs tembrinə malikdir. Onun səs diapazonu üç oktava həcmindədir: böyük oktavanın “si” səsindən ikinci oktavanın “si” səsinə qədər.

Hazırda alət bu sətirlərin müəllifi tərəfindən bərpa edildikdən sonra “Əsrlərin sədası” ansamblının tərkibinə daxil olaraq uğurla səsləndirilir. Musiqi alətində həmçinin gənc tarzən Nurlan Cəbizadə yüksək peşəkarlıqla ifa edir.

Şedirğunun hissələri və ölçüləri sxem 1-də göstərilmişdir. Hissələrin adları bu təsnifatda ardıcılışır:

1. Çanaq
2. Alətin qolu
3. Alətin kəlləsi
4. Aşxılar
5. Çanaq içi səsləri çölə ötürən iki ədəd dəlik
6. Rezonator (dana dərisindəndir)
7. Çanaq üstü xərək
8. Simgir (qırmaq)
9. Pərdələr
10. Çanaq üzü (deka) (qırmızı ağacdandır)

Musiqi alətinin ölçüləri aşağıdakı cədvəldə təfəsilatı ilə verilmişdir:

Cədvəl 1

Alətin hissələri	Ölçü
Çanaq uzunluğu	430 mm
Çanaq hündürlüyü	130 mm
Çanağın eni	320 mm
Çanağın arxasının eni	120 mm
Çanağın arxa hündürlüyü	55 mm
Qolun uzunluğu	290 mm
Qolun çanaq hissəsində eni	40 mm
Qolun çanaq hissəsində hündürlüyü	35mm
Kəllə uzunluğu	130 mm
Kəllə hissəsində eni	30 mm
Kəllə hissəsində hündürlüyü	25 mm
Menzura	615 mm

Şedirğu musiqi alətinin çanağı dilimlərdən ibarətdir və fısıq, qoz ağaclarından yığılmış, üz dekası isə dəri və qırmızı ağac materiallarından. Alətin qolu və kəlləsi

qoz ağacından hazırlanmış, xərək oturan hissəsi dana dərisindəndir. Qol üzərində pərdələrin sayı on yeddiyə bərabərdir, alətin simləri metaldandır. Qol üstü xərək sümükdən, çanaq üstü xərək isə qoz ağacındandır.

Nəticə etibarilə, şedirğu və digər alətlərin Beynəlxalq Muğam Mərkəzi, Şirvanşahlar sarayı, Bakı Media Mərkəzində eksponatları, Orta əsr milli musiqi alətlərimizin qismində yerləşdirilmişdir və hal-hazırda xarici qonaqlar bizim mədəniyyətimizlə maraqlanarkən həmin mərkəzlərdə qədim musiqi irsimizlə yaxından tanış olmaq imkanına malikdirlər. Bu yerlərdə alətlərin təqdimat mərasimi zamanı iştirak edən hörmətli mədəniyyət nazirimiz Ə.Qarayev alətlər haqqında öz müsbət mövqeyini bildirmiş və zəngin, məzmunlu şəkildə öz rəyini bölüşmüşdür. Dövlətimizin bu alətlərin təbliğinə sərf etdiyi əmək, qayğı isə təbii ki şəksizdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Abdullayeva S.A. Azərbaycan çalğı alətləri dünyanı valeh edir. B.: Nurlar, 2016, 288 s.
2. Bədəlbəyli Ə.B. İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti. B.: Elm, 1969, 248 s.
3. Marağalı Ə. “Musiqi alətləri və onların növləri” (farscadan tərcümə: M.Müsəddiq) // “Qobustan” jurnalı, B.: 1977, №1, s.74-79.
4. Nəcəfzadə A.İ. Azərbaycan çalğı alətlərinin izahlı lüğəti. B.: 1001 Mahni, 2004, 223 s.

Мамедали МАМЕДОВ

Заведующий научно-исследовательской лабораторией “Реконструкция национальных музыкальных инструментов” АНК

ОТРЕСТАВРИРОВАННЫЙ ШЕДЫРГУ

Резюме: В статье рассматривается древний музыкальный инструмент Шедыргу, который функционировал в эпоху Средневековья, но позднее был забыт и восстановлен только в наше время. Детальный анализ инструмента охватывает информацию о его структуре, составе и параметрах.

Ключевые слова: музыкальный инструмент, реставрация, Шедыргу

Mamedali MAMEDOV

Head of research laboratory
“Reconstruction of national
musical instruments” of ANC

RESTORED SHEDIRGU

Summary: The article discusses the ancient musical instrument Shedirgu, which functioned until the Middle ages, but was later forgotten and restored only in our time. A detailed analysis of the tool covers information about its structure, composition and parameters.

Keywords: Musical instrument, restoration, Shedirgu

Rəyçilər: sənətsünaşlıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor L.Hüseynova
sənətsünaşlıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor E.Dadaşova